

**«Σύγχρονες Έρευνες Παιδοψυχολογίας:
Θεωρία και Εφαρμογές»**

**Τόμος Πρακτικών στο Πλαίσιο των Προγραμμάτων
Ψυχικής και Κοινωνικής Υγείας του Πανεπιστημίου
Αιγαίου**

**Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ευστράτιος Παπάνης
Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Αιγαίου**

Μυτιλήνη 2018

**‘Σύγχρονες Έρευνες Παιδοψυχολογίας:
Θεωρία και Πρακτικές’**

**Τόμος Πρακτικών στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Ψυχικής
και Κοινωνικής Υγείας του Πανεπιστημίου Αιγαίου**

**Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ευστράτιος Παπάνης
Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Αιγαίου**

Επιστημονική Επιτροπή Έκδοσης:

- **Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ευστράτιος Παπάνης**
- **Καθηγητής Δρ. Γεώργιος Μ. Κορρές**
- **Αν. Καθηγήτρια Δρ. Δρ. Αικατερίνη Κόκκινου**
- **Δρ. Αγνή Βίκη**
- **Έλενη Πρασά**

Πρόλογος

Το παρόν βιβλίο *‘Σύγχρονες Έρευνες στην Παιδοψυχολογία: Θεωρία και Πρακτικές’* προσφέρει μια εις βάθος εισαγωγή στις μεθόδους και πρακτικές της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στην Κοινωνιολογία και την Ψυχολογία, με ιδιαίτερη έμφαση στην εφαρμογή τους στην Παιδοψυχολογία και την Παιδοψυχιατρική. Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει τη σύγχρονη επιστημονική συζήτηση και έρευνα αναφορικά με τις εξελίξεις στην Παιδοψυχολογία-Παιδοψυχιατρική και την Ψυχική και Κοινωνική Υγεία, στο πλαίσιο διαφορετικών προσεγγίσεων στο πεδίο της κοινωνιολογίας και, γενικότερα, των κοινωνικών σπουδών, διαμορφώνοντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να αντλήσουν πληθώρα πληροφοριών για τις εξελίξεις στα σύγχρονα αυτά κοινωνιολογικά πεδία και θέματα.

Το παρόν βιβλίο *‘Σύγχρονες Έρευνες στην Παιδοψυχολογία: Θεωρία και Πρακτικές’* εξυφάνθηκε από τους γόνιμους διαλόγους και προβληματισμούς, οι οποίοι αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής εξειδίκευσης πάνω από 500 εργαζομένων στην ψυχική υγεία, εκπαιδευτικών και κοινωνικών επιστημόνων στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, καθώς και από τις επιστημονικές προσεγγίσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε μια σειρά ετών ενασχόλησης με τα ανωτέρω σύγχρονα θέματα, τόσο σε θεωρητικό, όσο και εμπειρικό επίπεδο. Επιπλέον, το βιβλίο αυτό βασίζεται σε ερευνητικές προσεγγίσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στα επιστημονικά συνέδρια, "Συμβουλευτική-Coaching-Διαμεσολάβηση και Διευκόλυνση: Γεφυρώνοντας τις διάφορες για μια νέα Συμβουλευτική της Κρίσης", το οποίο πραγματοποιήθηκε σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (30 Σεπτεμβρίου-1 Οκτωβρίου 2017 στην Αθήνα και 7-8 Οκτωβρίου 2017 στην Θεσσαλονίκη) και επίσης στο Επιστημονικό Συνέδριο "Έρευνα και Καινοτομία στην Παιδοψυχολογία και την Παιδοψυχιατρική - Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις και Προοπτικές", το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 30-Οκτωβρίου-01 Νοεμβρίου 2017, στην Αθήνα. Το παρόν βιβλίο πραγματεύεται ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως:

- Διαχείριση Συγκρούσεων και Συμβουλευτική Μαθητών
- Η συναισθηματική νοημοσύνη στην εκπαίδευση ενηλίκων
- Γνωστική και Συναισθηματική ανάπτυξη
- Συνηγορία και Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Παιδιού
- Εξέλιξη του παιδιού στο Κοινωνικό-Πολιτισμικό Περιβάλλον

- Η Συμβουλευτική στην Ειδική Αγωγή
- Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός
- Σχολική Βία και Σχολικός Εκφοβισμός
- Εκπαιδευτική Ψυχολογία και Παιδοψυχολογία
- Εκπαίδευση των προσφύγων και ανάγκη επιμόρφωσης σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και διαχείριση των πολυπολιτισμικών τάξεων
- Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τα Άτομα με Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική
- Παιγνιοθεραπεία, Μουσικοκινητική Αγωγή και Αυτοέκφραση

Με το παρόν βιβλίο επιδιώκεται η αποσαφήνιση και ανάλυση βασικών ενοτήτων του θεωρητικού και εννοιολογικού πλαισίου που χρησιμοποιείται από την Παιδοψυχολογία και τα Προγράμματα Ψυχικής και Κοινωνικής Υγείας, και εγγυάται την διεπιστημονικότητα των προσεγγίσεων, μέσα από το διευρυμένο υπόβαθρο των εμπλεκόμενων μερών, φορέων, και επαγγελματιών. Το παρόν βιβλίο αποτελεί ένα Τόμο Πρακτικών στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Ψυχικής και Κοινωνικής Υγείας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Ο βασικός στόχος του βιβλίου επικεντρώνεται στη συλλογή και ανάλυση ιδεών και πορισμάτων από τις θεωρήσεις και αναζητήσεις και θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις στα παραπάνω θέματα και το ευρύ φάσμα των επιλεγμένων άρθρων που περιλαμβάνονται στο παρόν βιβλίο, στο πλαίσιο διαφορετικών προσεγγίσεων, διασφαλίζει την συστηματική, αναλυτική ή στοχαστική μελέτη των πλέον σύγχρονων θεμάτων αναφορικά με τις εξελίξεις της παιδοψυχολογίας και παιδοψυχιατρικής, στο πλαίσιο της κοινωνιολογικής προσέγγισης και των σχέσεων ατόμου, δομών, θεσμών και κοινωνίας, αναδεικνύοντας πληρέστερα τις διαδικασίες και τις σχέσεις που τις διέπουν και τις καθορίζουν.

Ο εκδότης και η επιστημονική επιτροπή του παρόντος βιβλίου θέλουν να ευχαριστήσουν τον καθένα χωριστά και όλους μαζί τους συγγραφείς των άρθρων του βιβλίου και εύχονται αυτό να αποτελέσει ένα εφελτήριο για περαιτέρω σχετική έρευνα, για σπουδαστές, επαγγελματίες ερευνητικές και εν γένει την επιστημονική κοινότητα. Ωστόσο, το κάθε άρθρο εκφράζει και αντανακλά τις προσωπικές θέσεις και απόψεις του κάθε συγγραφέα και αποτελεί προϊόν προσωπικής του/της εργασίας.

Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ευστράτιος Παπάνης
Τμήμα Κοινωνιολογίας-Πανεπιστήμιο Αιγαίου

«Διαπολιτισμική Επικοινωνία και Διαπολιτισμική Συμβουλευτική»

Η αξία της «ενσυναίσθησης» και της «γλώσσας του σώματος» στα πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα.

Περίληψη:

Ο σύγχρονος πολιτισμός, θεωρείται αποτέλεσμα πολυχιλιετούς εξελικτικής διαδικασίας, που χαρακτηρίζεται από διαρκή, ανταγωνιστική και έντονη διαπραγμάτευση, ανάμεσα σε άτομα και κοινωνίες. Σήμερα περισσότερο από ποτέ, ο πολιτισμός διαχέεται παγκόσμια, επηρεάζοντας με ταχείς ρυθμούς, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε σχέση με τους άλλους. Η επικοινωνία διεθνοποιείται και αποτελεί το κυρίαρχο δομικό στοιχείο και σ νιστώσα των σύγχρονων κοινωνιών αλλά και σημαντικό, μετασχηματιστικό παράγοντα, που αναδεικνύει ταυτόχρονα γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Καθώς, η όψη του κόσμου αλλάζει, από την συνεχιζόμενη διαδικασία ομογενοποίησης του πλανήτη, η Ελλάδα δέχεται έντονες πιέσεις, μέσω ανεπάλληλων μεταναστευτικών ροών για πολιτισμική αποδοχή και αλλαγή. Ακολουθώντας ως χώρα ωστόσο, τη δυτικοευρωπαϊκή χριστιανική κουλτούρα της μεσαίας τάξης του προηγούμενου αιώνα, δεν διαθέτει κατάλληλη επικοινωνιακή πρακτική για εθνικές, θρησκευτικές και άλλες πολιτισμικά μειονοτικές ομάδες. Η πολιτισμική ευελιξία, γίνεται απαραίτητη δεξιότητα αλλά και αναγκαία σε κάθε συνεργασία (συμβουλευτική, επαγγελματική, εκπαιδευτική, παροχή υπηρεσιών υγείας κ.ά.).

Η Διαπολιτισμική Επικοινωνία, αναδεικνύεται, ως φορέας, ενός νέου επικοινωνιακού ήθους. Μέσα δε, από μια αυτόνομη, συνεργατική και δια βίου διαδικασία για το άτομο, το βοηθά να αναπτύξει ιδιαίτερες επικοινωνιακές δεξιότητες, οι οποίες συνδέονται άρρηκτα με συνθήκες αμφίδρομης αποδοχής, υπομονής, αυθεντικότητας σεβασμού, ανθρωπιάς και κυρίως ενσυναίσθησης.

Η συστηματική διδασκαλία της Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας, σε εξειδικευμένους επαγγελματίες συμβούλους γίνεται πλέον αναγκαία, ενώ η δυνατότητα πιστοποιημένης «Διαπολιτισμικής Επάρκειας» θα μπορούσε, απευθυνόμενη κυρίως στην Ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα, να συμβάλει ταχύτερα στην επίλυση ζητημάτων που άπτονται εθνικισμού, στερεότυπων και πολιτισμικών συγκρούσεων και εν τέλει μέσα από τη κατανόηση λαών και πολιτισμών, να προάγει, στη δημιουργία ενός καλύτερου και ειρηνικότερου κόσμου.-

Λέξεις-κλειδιά: επικοινωνία, διαπολιτισμική συμβουλευτική, δεξιότητες, γλώσσα, ενσυναίσθηση

Abstract:

Modern civilization, is considered to be a result of a multi-year evolutionary process characterized by a lasting, competitive and intense negotiation between individuals and societies. Today, more than ever, culture diffuses globally, influencing rapidly interpersonal relationships and people's attitudes towards others. Communication is internationalized and is the predominant structural element and dominant component of modern societies, but also an important transformative factor that simultaneously highlights linguistic and cultural specificities.

As the face of the world changes, from the ongoing process of homogenization of the planet, Greece is under intense pressure, through unimpeded migratory flows for cultural acceptance and change. However, as country, with Western European Christian culture of the middle class of the previous century, does not have the most appropriate communicative practice for national, religious or other cultural minority groups. Cultural flexibility is

becoming a necessary skill to any cooperation (counseling, vocational, educational, health services, etc).

Intercultural Communication emerges as a carrier of a new communicative “etho”s. Through an independent, cooperative and lifelong process for the individual, it helps develop specific communication skills which are inextricably linked to the conditions of two-way acceptance, patience, authenticity, respect, humanity and mainly empathy.

The systematic teaching of Intercultural Communication from specialized professional advisors - counselors is most needed. The possibility of certified «Intercultural Competence» could - especially for the Greek educational community - contribute faster to resolving issues of nationalism, stereotypes and cultural conflicts and ultimately through the understanding of peoples and cultures, to promote, to the creation of a better and more peaceful world.

Keywords: communication, intercultural counseling

Ευγενία Αρβανίτη-Πρεβεζάνου¹

¹ Διεύθυνση Επικοινωνίας: Ευγενία Αρβανίτη-Πρεβεζάνου, Επικοινωνιολόγος - Σύμβουλος Ανάπτυξης

1. Επικοινωνία

«Η εξουσία της νέας εποχής!»

Η Επικοινωνία, θεωρείται η ικανότητα για επαφή ανάμεσα στους ανθρώπους, η οποία προέρχεται από την ανάγκη τους να συνδεθούν και να αλληλοεπιδράσουν μεταξύ τους, μέσω της δημιουργίας, ανταλλαγής, ερμηνείας και αξιολόγησης διαφόρων συμβόλων, σημάτων, πληροφοριών και μηνυμάτων. Η ορθή χρήση του λόγου, του σώματος αλλά και της σιωπής θεωρούνται τα κυρίαρχα λειτουργικά εργαλεία στην επικοινωνία.

2. Λεκτική Συμπεριφορά και Γλώσσα

«Η σωστή χρήση τη σιωπής, είναι μια από τις μεγαλύτερες τέχνες της συνομιλίας!»

Marcus Tullius Cicero

Τα τέσσερα (4) πρώτα λεπτά σχηματίζουμε το 90% της άποψης μας για τον άνθρωπο με τον οποίο γνωρίζομαστε, άποψη την οποία διατηρούμε σχεδόν, για πάντα. Τα ποσοστά 55–38–07, αντιστοιχούν στην επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα σε μία πρόσωπο με πρόσωπο συνάντηση. Συγκεκριμένα, το 55% προέρχεται από τις εκφράσεις του προσώπου (επαφή με μάτια – πρόσωπο – κεφάλι) και κινήσεις του Σώματος-Χειρονομίες, το 38% τις μη λεκτικές πλευρές της ομιλίας (ένταση - τόνος - χροιά - ποιότητα) και το 7% από την ομιλία καθαυτή.

Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο και κοινωνιολόγο Jürgen Habermas, τρία είναι τα δομικά στοιχεία που στηρίζεται η επικοινωνιακή διαδικασία: ο Πολιτισμός², η Κοινωνία³ και η Προσωπικότητα⁴. Θεωρείται σημαντικό, για την επιτυχία ενός διαλόγου, να υπάρξει κοινό υπόβαθρο ανάμεσα στους συνομιλητές, οι οποίοι θα μοιράζονται έναν κοινό ορίζοντα, θα διαθέτουν κοινό γλωσσικό κώδικα, παρόμοιες γνώσεις, συγκεκριμένες αντιλήψεις, αξίες, στάσεις αλλά και εμπειρίες.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών-μελών, περισσότεροι από 50 εκατομμύρια άνθρωποι, ομιλούνται 24 επίσημες γλώσσες. Υπολογίζεται ότι αυτή τη στιγμή, στην Πολυπολιτισμική Κοινωνία⁵ της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακόμα και στην πόλη της Αθήνας, ομιλούνται περίπου 150 περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες. Κάθε μία γλώσσα, αποτελείται από πολλά επίπεδα (φωνητικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό, πραγματολογικό κ.λπ.), με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να μην μπορούν να επικοινωνούν εύκολα μεταξύ τους. Η αλληλεπίδραση και συνεργασία ατόμων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο μπορεί να εμφανίσει γλωσσικά και σημασιολογικά προβλήματα που μπορούν να οδηγήσουν σε σύγχυση και παρανόηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διαφορές ανάμεσα δυτικού και ανατολικού τρόπου σκέψης που διακρίνονται και στη βλεμματική επαφή, το καθορισμό του προσωπικού χώρου και τις χειρονομίες. Ότι μπορεί να θεωρηθεί ευγενικό ή κατάλληλο σε έναν πολιτισμό μπορεί να

² Ο Πολιτισμός, είναι ο τρόπος και η στάση ζωής, ενός ατόμου, που διαμορφώνεται κάτω από τις ιστορικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, που υφίσταται. Αποτελείται από σύμβολα, συνθήκες, αξίες, προοπτικές, νόρμες, σχήματα συμπεριφοράς, και άλλους παράγοντες δημιουργώντας και αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες. Ο πολιτισμός είναι, ένα πολυδύναμο και πολύπλοκο σύνολο συστημάτων που εκφράζεται σιωπηρά εμπεριέχει γνώσεις, πεποιθήσεις, τέχνες, ηθικούς κανόνες, έθιμα, γλώσσες και μη λεκτική επικοινωνία.

³ Η Κοινωνία, διαμορφώνεται κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες και προσφέρει στον άνθρωπο, σχήματα συμπεριφοράς, σύμβολα, συνθήκες, αξίες, νόρμες, προοπτικές. Επιδεικνύει τρόπο και στάση ζωής ώστε να ενταχθεί το άτομο ως μέλος σε μια κοινωνική ομάδα.

⁴ Η Προσωπικότητα, χαρακτηρίζει τον τρόπο που επικοινωνεί, λεκτικά ή μη λεκτικά, ένα άτομο και ορίζεται ως «Συμπεριφορά». Η Συμπεριφορά, επηρεάζεται και διαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες, όπως: κίνητρα, αξίες, συγκινησιακή κατάσταση, δεξιότητες, στάση ζωής, πεποιθήσεις και προθέσεις.

⁵ **Πολυπολιτισμική Κοινωνία** (multicultural society), ο όρος αναφέρεται στις σύγχρονες κοινωνίες στις οποίες ζουν και εργάζονται μαζί άνθρωποι που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, ανήκουν σε διαφορετικές θρησκείες, έχουν διαφορετικές παραδόσεις, κουλτούρες, εθνικές, πολιτισμικές αξίες και στάσεις ζωής. Θεωρείται ότι σε μια Πολυπολιτισμική κοινωνία οι διαφορετικές ομάδες αν και ζούνε στην ίδια περιοχή, δεν επικοινωνούν ουσιαστικά μεταξύ τους και είναι σίγουρο ότι δεν κατανοούν επαρκώς, ο ένας τον άλλον.

είναι εντελώς ακατάλληλο σε κάποιον άλλο. Η μοναδική χαρακτηριστική έκφραση, η οποία δεν έχει διαπολιτισμικές διακυμάνσεις και θεωρείται από όλους τους ανθρώπους, παγκόσμιος τρόπος έκφρασης φιλίας και αξιοπιστίας, είναι το «χαμόγελο».

3. Σωματική Επικοινωνία

«Το πιο σημαντικό στην επικοινωνία είναι να ακούμε αυτά που δεν λέγονται»

Σύμφωνα με εργαστηριακά πειράματα, το 93% της επικοινωνίας, έγκειται στη μη λεκτική επικοινωνία, που εκφράζεται με τη γλώσσα του σώματος (Kinesics) και τη φυσική απόσταση που υπάρχει, μεταξύ των επικοινωνούντων (Proxemics). Οι χειρονομίες οι στάσεις και οι κινήσεις ενός ατόμου, λένε μία ιστορία την ώρα που η φωνή μπορεί να λέει μία άλλη.

Η γλώσσα του σώματος αλλάζει πιο δύσκολα και ελέγχεται ακόμη πιο δύσκολα, για το λόγο αυτό είναι ένας δείκτης πιο αξιόπιστος για τις διαθέσεις ή τις προθέσεις του ατόμου που έχουμε απέναντι μας. Η δυσκολία της λεκτικής επικοινωνίας κάνει τις περισσότερες φορές, σημαντικότερη την μη λεκτική επικοινωνία⁶ η οποία ονομάζεται και Σωματική Επικοινωνία. Στη σωματική επικοινωνία εμπλέκονται οι επιστήμες της ψυχολογίας, κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας, γλωσσολογίας καθώς και οι τομείς της κινησιολογίας και παραγλωσσολογίας. Η Σωματική Επικοινωνία, εξαρτάται από σημαντικούς παράγοντες που άπτονται του ζωτικού χώρου⁷ που καθορίζει ένα άτομο, του περιβάλλοντος, της χρονικής στιγμής, της καταγωγής, της κουλτούρας, της κοινωνικής θέσης, της ψυχικής κατάστασης και του φύλου των επικοινωνούντων.

4. Διαπολιτισμική Επικοινωνία

«Καθρέφτης σου είμαι κοινωνία και σου μοιάζω!»

Ο πολιτισμός και η κουλτούρα, είναι εξελικτικές διαδικασίες μεταξύ των ανθρώπινων κοινωνικών δεδομένων και εμπλουτίζονται συνεχώς, μέσω μόνιμης αντιπαράθεσης και συνεχούς ανατροφοδότησης, ανάμεσα σε άτομα με κοινωνίες, καθώς συμπεριλαμβάνουν γλώσσα, αξίες, κανόνες και έθιμα κοινωνικών ομάδων. Στην παγκοσμιοποιημένη εποχή μας, με τη μετακίνηση μεταναστευτικών ροών, οι πολύγλωσσες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες αναπτύσσονται ταχύτατα και αντανακλούν νέα κοινωνικά δεδομένα. Η γνωριμία όμως με διαφορετικούς πολιτισμούς δεν οδηγεί αυτομάτως στην αμοιβαία αποδοχή και το σεβασμό και την ισότιμη ανταλλαγή με μέλη εθνοπολιτισμικών μειονοτήτων, ούτε βέβαια στην παροχή ίσων ευκαιριών και στην καταπολέμηση διακρίσεων. Ένας σύγχρονος Πύργος της Βαβέλ δημιουργείται, καθώς η επικοινωνία μεταξύ των πολιτισμών παίρνει τη μορφή διαπολιτισμικής διείσδυσης. Αυτό με αποτέλεσμα, να γίνεται δυσκολότερη η επικοινωνία και να διέρχονται κρίση ταυτότητας όχι μόνο τα άτομα αλλά και οι κοινωνίες ολόκληρες.

Ο John H. Mcwhorter, γλωσσολόγος και καθηγητής στο πανεπιστήμιο Columbia, της Νέας Υόρκης, θεωρεί ότι οι γλώσσες επικοινωνίας, τις οποίες θα μιλούν οι άνθρωποι στο

⁶ **Μη Λεκτική Επικοινωνία** (Nonverbal Communication), είναι ένα κανάλι επικοινωνίας το οποίο χαρακτηρίζεται από α) την ταχύτητα στη μετάδοση του μηνύματος, β) την δυνατότητα έκφρασης συναισθημάτων και γ) τον υψηλό βαθμό επιρροής προς τον συνομιλητή. Στην λεκτική επικοινωνία, περιλαμβάνεται η προσωπική παρουσία, η παραγλώσσα, η επικοινωνία για διευθέτηση χώρου και χρόνου, η συμβολική και φυσική γλώσσα (τόνο, ρυθμό, ταχύτητα λόγου, ένταση της φωνής), η γλώσσα του σώματος και η σιωπή.

⁷ **Ζωτικός χώρος**. Χαρακτηρίζει τον προσωπικό χώρο γύρω από κάθε άτομο που τον χρησιμοποιεί και ως προέκταση του. Περιλαμβάνει το χώρο για τα προσωπικά του αντικείμενα καθώς και καθορισμένο χώρο γύρω από το ίδιο του το σώμα. Ο ζωτικός χώρος χωρίζεται σε 4 ζώνες:

- Ζώνη οικειότητας: 15-45 cm. Επιτρέπουμε μόνο όσους έχουν στενή συναισθηματική επαφή μαζί μας.
- Προσωπική ζώνη: 46cm-1,22m .Απόσταση από τους άλλους, σε κοινωνικές εκδηλώσεις
- Κοινωνική ζώνη: 1,23m- 3,60m .Απόσταση που κρατάμε σε αγνώστους ανθρώπους.
- Δημόσια ζώνη: Από 3,60m και πάνω, όταν απευθυνόμαστε σε μία μεγάλη ομάδα ατόμων.

μέλλον, θα έχουν απλούστερη μορφή, και θα σχετίζονται άμεσα με δύο βασικούς παράγοντες:

- τον αριθμό των παιδιών που θα μαθαίνουν μια συγκεκριμένη γλώσσα και
- την επιρροή τους από τις μαζικές μετακινήσεις και μεταναστεύσεις πληθυσμών.

Ο Milton J. Bennett (1993) αναφέρθηκε ότι για την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και διαπολιτισμικών κοινωνιών⁸, απαραίτητη αρχή είναι η Πολιτισμική Αυτεπίγνωση (cultural self-awareness) η οποία επιτρέπει στα μέλη μιας κοινωνίας να κατανοούν και να αποδέχονται διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα, διατηρώντας ταυτόχρονα τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Η σύνθετη διαδικασία επικοινωνίας, με αλλόγλωσσα άτομα ανάμεσα σε άτομα ή ομάδες με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο, χωρίς προκατάληψη⁹ και στερεότυπα¹⁰, ονομάζεται, Διαπολιτισμική Επικοινωνία.

5. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

«Υπομονή και ανεκτικότητα, είναι η πιο υγιής αντίδραση!»

Η διαδικασία αποδοχής και ενσωμάτωσης πολιτισμικών στοιχείων μιας κοινωνίας από μια άλλη, προϋποθέτει ανεπτυγμένες ικανότητες σε επικοινωνιακό, κοινωνιογλωσσολογικό, συνομιλιακό και στρατηγικό πεδίο. Η διαπολιτισμική επικοινωνία εξελίσσεται ως εκπαιδευτικό εργαλείο αλλάζοντας και τα μέχρι σήμερα γνωστά δεδομένα στην εκπαίδευση. Ο Hohmann (1989), προτείνει την επέκταση των επικοινωνιακών ικανοτήτων του ατόμου μέσω της διαπολιτισμικής αγωγής, την οποία θεωρεί απαραίτητη καθώς στοχεύει:

- στην συνάντηση των πολιτισμών, στη βάση της ισοτιμίας και της αμοιβαιότητας.
- στον παραμερισμό των εμποδίων που παρεμβάλλονται κατά τη συνάντηση.
- στη δρομολόγηση «πολιτισμικών ανταλλαγών» και «πολιτισμικού εμπλουτισμού».

Γνωρίζουμε ότι, ο ανθρώπινος εγκέφαλος, μαθαίνει μια κίνηση μέσω της παρατήρησης και μπορεί να την αναπαραγάγει νοερά, χωρίς απαραίτητα να την εκτελέσει και με το σώμα του. Αντίστοιχα και οι διαδικασίες της μάθησης, οι γλωσσικές δεξιότητες και οι κοινωνικές δεξιότητες, στηρίζονται στους μηχανισμούς προσομοίωσης. Ο Γερμανός μελετητής Helmut Essinger (1991), αναφέρει ένα μοντέλο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, θα πρέπει να διέπεται από τέσσερις βασικές αρχές: της Αλληλεγγύης, του Σεβασμού, της εξάλειψης του Εθνικιστικού τρόπου σκέψης και κυρίως της Ενσυναίσθησης.

6. Ενσυναίσθηση

«Η αναδυόμενη μορφή της παγκόσμιας επικοινωνίας!»

Η ενσυναίσθηση¹¹ αφορά, την ικανότητα ενός ατόμου να αναγνωρίσει και να κατανοήσει τη θέση, το συναίσθημα και τις σκέψεις κάποιου άλλου, χωρίς να χάσει την ακεραιότητα της

⁸ **Διαπολιτισμική Κοινωνία:** Η κοινωνία όπου άτομα με διαφορετικές κουλτούρες, εθνικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές ομάδες όχι απλά συνυπάρχουν στην ίδια περιοχή, αλλά διατηρούν μεταξύ τους ανοιχτές διόδους αλληλεπίδρασης, ανταλλαγής και αμοιβαίας αναγνώρισης των αξιών και του τρόπου ζωής του καθένα ξεχωριστά.

⁹ **Προκατάληψη:** είναι η κρίση που σχηματίζουμε για κάποιον ή κάποιους χωρίς να τους ξέρουμε πραγματικά. Οι προκαταλήψεις μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές.

¹⁰ **Στερεότυπο:** απόψεις και σκέψεις για ένα συγκεκριμένο σύνολο ανθρώπων. Ένα στερεότυπο είναι ένα σύνολο χαρακτηριστικών που «συννοιάζει» μία ομάδα με βάση τη συμπεριφορά, τις συνήθειες κ.τ.λ.

¹¹ **Ενσυναίσθηση (empathy),** είναι η ικανότητα να βλέπει κανείς τον κόσμο μέσα από τα μάτια του άλλου, να αντιλαμβάνεται αυτά που αντιλαμβάνεται ο άλλος με τον δικό του τρόπο και να νιώθει αυτά που βιώνει στον εσωτερικό του κόσμο χωρίς όμως να συγχέονται με τις προσωπικές του σκέψεις και συναισθήματα (Ivey-1997). Η ενσυναίσθηση περιλαμβάνει ευρύ φάσμα συναισθηματικών καταστάσεων, όπως είναι η γνωστική, η συναισθηματική και η σωματική ενσυναίσθηση.

Η δεξιά κροταφική διασταύρωση (rTPJ), είναι η περιοχή όπου από καιρό έχει συνδεθεί με την Ενσυναίσθηση, τον Αυτοέλεγχο αλλά και την Ανιδιοτέλεια. Για να τη βρείτε, τοποθετήστε το δεξί δείκτη του χεριού σας στην

δικής του ύπαρξης. Μόνο όταν κάποιος κατανοεί πώς σκέφτεται και συμπεριφέρεται ο συνομιλητής του, δηλαδή μπορεί να μετατοπίζεται από το πολιτισμικό του πλαίσιο αναφοράς χωρίς να εγκαταλείπει τη δική του οπτική γωνία, μπορεί πραγματικά να επικοινωνήσει με τον άλλον.

Σε έρευνα του Ινστιτούτου Νευροψυχιατρικής του UCLA (ΗΠΑ) αποδείχθηκε ότι μπορούμε να μαντέψουμε με επιτυχία τις προθέσεις των άλλων, να αντιληφθούμε τις πράξεις τους και τα κίνητρα που κρύβονται πίσω από αυτές, μέσω της Ενσυναίσθησης. Για το λόγο αυτό, οι νευροεπιστήμονες και οι εξελικτικοί ψυχολόγοι υιοθέτησαν, την Ενσυναίσθηση, ως δεξιότητα επικοινωνίας και εργαλείο Ψυχοθεραπείας. Η Ενσυναίσθηση, έχει τεράστια επίδραση στις διαπροσωπικές επαφές και παρέχει ικανές και αναγκαίες συνθήκες για:

- Δημιουργία εμπιστοσύνης και σεβασμού μεταξύ των ατόμων
- Ανάπτυξη της ανεκτικότητας στο διαφορετικό, στις απόψεις των άλλων, έστω κι αν δεν συμπίπτουν με τις δικές μας
- Δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος, που ευνοεί την επίλυση προβλημάτων
- Έκφραση συναισθημάτων
- Μείωση της έντασης
- Εμφάνιση πληροφοριών

7. Διαπολιτισμική Συμβουλευτική

«Ο σημαντικότερος τομέας στην Διαπολιτισμική Επικοινωνία και Ανάπτυξη»

Όταν δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη στάση και τη συμπεριφορά του «άλλου» και κυρίως δεν γνωρίζουμε ποιος είναι και από πού προέρχεται, οδηγούμαστε συχνά σε γενικεύσεις και ατεκμηρίωτες θέσεις για την προσωπικότητά του. Στο πεδίο διαπολιτισμικών ζητημάτων, η Διαπολιτισμική Συμβουλευτική μπορεί να παρέμβει στην επίλυσή τους καθώς αναγνωρίζονται και λαμβάνονται υπόψη, η πολιτισμική διαφορετικότητα και τα διαπολιτισμικά στερεότυπα.

Ένας διαπιστευμένος πολιτισμικός σύμβουλος, διαθέτει διαπολιτισμική Επίγνωση καθώς είναι σε ετοιμότητα να ερμηνεύσει τα θέματα των εμπλεκόμενων μερών και να επιλύσει προβλήματα, μέσα από τη δική τους πολιτισμική σκοπιά. Έχει την δεξιότητα να αναγνωρίζει ατομικούς και ευρύτερους πολιτισμικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των άλλων καθώς και μπορεί να κατανοεί τις διαφορετικές ή ακόμα και προκλητικές απόψεις, χωρίς να τις επικρίνει, αλλά αντίθετα είναι έτοιμος να διευρύνει τις γνώσεις του.

8. Διαπολιτισμική Ενσυναίσθηση στην Συμβουλευτική

«Empathize with me, coach. - Έλα στη θέση μου, Σύμβουλε!»

Στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες η Διαπολιτισμική Ευαισθητοποίηση¹² δεν αρκεί και εξελίσσεται σε μορφή Διαπολιτισμικής Ενσυναίσθησης που μπορεί να θεωρηθεί και ως η σημαντικότερη αρετή επικοινωνίας που μπορεί να διαθέτει ένα άτομο. Ο Κινέζος Honglin

κορυφή του δεξιού σας αυτιού, εκεί που συναντά το κεφάλι σας. Ανεβάστε το μια ίντσα (2,54 εκατοστά) και πίσω μια ίντσα. Εκεί βρίσκεται η δεξιά κροταφική διασταύρωση (rTPJ).

Η αγγλική λέξη για την Ενσυναίσθηση, Empathy προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη “εμπάθεια”, που σημαίνει “σωματική αγάπη” ή “πάθος”. Ο όρος προσαρμόστηκε από τους Hermann Lotze και Robert Vischer για να δημιουργήσει τη γερμανική λέξη Einfühlung που σημαίνει «συναίσθημα σε», η οποία μεταφράστηκε από τον Edward B. Titchener στο αγγλικό όρο «empathy».

Αντίθετο της ενσυναίσθησης είναι η «Αλεξιθυμία», μια κατάσταση που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους που έχουν ανεπάρκεια στην κατανόηση και έκφραση των συναισθημάτων τους. Προέρχεται από το συνδυασμό αρχαίων ελληνικών λέξεων: αλέξω (απαθώ ή προστατεύω) και θυμός (ή αλλιώς «ψυχή» που θεωρείται ως η έδρα του συναισθήματος).

¹²Διαπολιτισμική Ευαισθητοποίηση/Ευαισθησία (intercultural sensitivity). Το άτομο αναπτύσσει την διαπολιτισμική του ευαισθησία σε έξι διακριτά στάδια τα οποία συγκροτούν ένα συνεχές (Bennett 1986, 1993) όπου από το εθνοκεντρικό στάδιο (ethnocentric) καταλήγει σε ένα εθνοσχετικό επίπεδο (ethnorelative) .

Zhu, διευκρινίζει ότι «οι ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών, επηρεάζουν την συμπεριφορά ενός άτομου απέναντι σε ένα άλλο και συνδέονται άρρηκτα με αμφίδρομες συνθήκες που άπτονται στην υπομονή, αυθεντικότητα και κυρίως στην ικανότητα της Διαπολιτισμικής Ενσυναίσθησης (Intercultural Empathy). Γι' αυτό, η Διαπολιτισμική Ενσυναίσθηση, χαρακτηρίζεται από την κατανόηση της πολιτισμική ταυτότητας του άλλου και να επικοινωνεί ανάλογα, με άτομα άλλης πολιτισμικής προέλευσης (H. Zhu, 2011).

Είναι αποδεδειγμένο ότι ένας σύμβουλος με ενσυναίσθηση, κάνει λιγότερα επικοινωνιακά λάθη, έχει λιγότερες πιθανότητες επαγγελματικής εξουθένωσης, εντοπίζει πιο αξιόπιστα τις περιπτώσεις ψυχοσωματικών συμπτωμάτων. Με την ανάπτυξη της Διαπολιτισμικής Ενσυναίσθησης, το πρόβλημα της πολυγλωσσίας και ασυνεννοησίας, μοιάζει να βρίσκει την λύση του και οι άνθρωποι να έχουν τη δυνατότητα να συνεννοηθούν μεταξύ τους, στην ίδια γλώσσα. Καθώς η ανάπτυξη Διαπολιτισμικών Δεξιοτήτων γίνονται απαραίτητα προσόντα για την κατανόηση και την αποδοχή ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, προϋποθέτει πέραν της εκμάθησης της γλώσσας, την απόκτηση γνώσεων πολιτισμικού περιεχομένου. Αναγκαία γίνεται και η πιστοποίηση της Διαπολιτισμικής δεξιότητας του ατόμου, το οποίο θα μπορεί μετά από κατάλληλη εκπαίδευση να επιδεικνύει κατάλληλη συμπεριφορά με αποτελεσματική επικοινωνία σε συνθήκες διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης, με δυνατότητα διαχείρισης και επίλυσης ζητημάτων που άπτονται εθνικισμού¹³, στερεότυπων και πολιτισμικών συγκρούσεων.

9. Διαπολιτισμική Επάρκεια (Intercultural Competence-I.C)

Πιστοποιημένη Εκπαίδευση και από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Διαπολιτισμική Επάρκεια (Δεξιότητα), είναι η ικανότητα για κατάλληλη συμπεριφορά και αποτελεσματική επικοινωνία σε συνθήκες διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης με σκοπό την κατανόηση και την αποδοχή ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Η Διαπολιτισμική Επάρκεια, θα πρέπει να πιστοποιείται μετά από σειρά εκπαιδευτικών σεμιναρίων Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας, από έγκυρους εκπαιδευτικούς φορείς, όπως είναι το Πανεπιστήμιο Αιγαίο. Η Πιστοποίηση Διαπολιτισμικής Επάρκειας, θα μπορεί να δοθεί, σε πλήθος εξειδικευμένων επαγγελματιών, οι οποίοι συνεργάζονται και επικοινωνούν σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα και θα βεβαιώνει ότι ο κάτοχος της έχει εκπαιδευτεί και διαθέτει:

- **Πολυπολιτισμική Αυτ-επίγνωση** (Cultural Self-Awareness/Bennett,1986,1993) με την ικανότητα να αναγνωρίζει ταυτόχρονα την διαφορετική πολιτισμική πραγματικότητα του άλλου (Κεσίδου 2007) και τις πολιτισμικές διαφορές που συνεπάγονται από αυτή, ώστε ερμηνεύοντας εύστοχα τις κοινωνικές περιστάσεις και τις αντιδράσεις των άλλων, ώστε να προσαρμόζονται με ευέλικτο τρόπο τη συμπεριφορά τους.
- **Αντιληπτική Ικανότητα** σε σχέση με την διαδικασία και τον τρόπο πρόσληψης, ερμηνείας και κατανόησης των ερεθισμάτων που δέχεται. την εξοικείωση με κοινωνικά σενάρια και τυπικές συναλλαγές.

¹³ **Εθνοκεντρισμός** (Ethno-centrism), (ετυμ. «έθνος»+«κέντρο») είναι η χρήση της ιδιαίτερης εθνικής κουλτούρας ή πολιτισμού. Λειτουργεί και ως συγκριτικό μέτρο και κριτήριο άλλων πολιτισμών ή κουλτουρών από άτομα ή κοινωνικές ομάδες, περικλείοντας συχνά και την πεποίθηση για την ανωτερότητα της. Χωρίζεται σε τις τρεις φάσεις: Άρνηση (denial) της διαφορετικότητας, απομόνωση και διαχωρισμό των ατόμων μεταξύ τους, Άμυνα (defense) και Ελαχιστοποίηση (minimization) των πολιτισμικών διαφορών (Bennett 1986, 1993)

Εθνοσχετικότητα, (Ethno-relativism) Πολιτισμική διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ενός ατόμου, σε διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον. Χωρίζεται στις φάσεις: της «Αποδοχής» (acceptance) και σεβασμού στην διαφορά συμπεριφοράς και αξιών του ατόμων μεταξύ τους, της «Προσαρμογής» (adaptation) μέσω του πλουραλισμού και της ενσυναίσθησης και της «Ενοποίησης» (integration), στο κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου μετά από αξιολόγηση εντός ενός αποδεκτών πλαισίων αλλά και εποικοδομητικής περιθωριοποίησης.

- **Αναγνώριση της Λεκτικής και της Μη Λεκτικής Συμπεριφοράς** του άλλου, συμπεριλαμβανομένων των εκφράσεων, στάσεων και συναισθημάτων, καθώς και της διαπροσωπικής απόστασης και της βλεμματικής επαφής.

Τις τελευταίες δεκαετίες συνέβησαν αλλαγές στην πληθυσμιακή σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας οι οποίες αποτέλεσαν το κίνητρο για την εισαγωγή και της διαπολιτισμικής διάστασης στην ελληνική κοινωνία. Η αναγνώριση των πολιτισμικών διαφορών δεν αρκεί. Σημαντική προϋπόθεση είναι η ανοιχτότητα, ως στάση απέναντι στο διαφορετικό και στο μη οικείο.

Στην σύγχρονη εποχή, η λεκτική επικοινωνία υποχωρεί αφήνοντας χώρο στην διαφορετικότητα και την ανεκτικότητα. Ταυτόχρονα και με την συνδρομή της ενσυναίσθησης, η διαπολιτισμική επικοινωνία αποκαλύπτεται, σαν τη νέα γλώσσα των ανθρώπων.

Αντίστοιχα, στην μετασηματιζόμενη, ελληνική κοινωνία, η συστηματική και πιστοποιημένη εκπαίδευση σε ζητήματα Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας και Συμβουλευτικής είναι ο ραγδαία αναπτυσσόμενος χώρος, ο οποίος θα συμβάλει στην σταδιακή απόλεια στον περιορισμό των πολιτισμικών συγκρούσεων.

Μπορούμε να δημιουργήσουμε έναν καλύτερο και ειρηνικότερο κόσμο και η Διαπολιτισμική Επικοινωνία είναι ο δρόμος και η Διαπολιτισμική Συμβουλευτική το εργαλείο μας.

10. Βιβλιογραφία

10.1. Ελληνόγλωσση

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Προκλήσεις, Παιδαγωγικές Θεωρήσεις και Εισηγήσεις, Συλλογικό (σ.187) έργο ISBN: 978-618-5040-54-3 Ιανουάριος 2014

Ιωάννα Παπαβασιλείου-Χαραλαμπίκη «Οι πολυπολιτισμικές και πολυγλωσσικές προκλήσεις στο σύγχρονο Σχολείο»

Ευαγγελία Καγκά, «Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεσιμότητα: Όψεις και προοπτικές στην ευέλικτη Ζώνη» Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Βασιλική Παπαδοπούλου(2006) «Διαπολιτισμική Επικοινωνία»

Βασιλική Παπαδοπούλου (2008) Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Θεσσαλονίκη, 2008. Διαπολιτισμική επικοινωνία στο σχολείο και τη σχολική τάξη

Παπουτσή Χαρά και Ποταμιάς Γεώργιος «Η πολυτροπική εικόνα ως μέσο προώθησης της ενσυναίσθησης των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας μέσω της χρήσης των Τ.Π.Ε στο Δημοτικό σχολείο»

Οδηγός επιμόρφωσης για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και αγωγή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Θεσσαλονίκη 2008

10.2 Ξενόγλωσση

Cultural Diversity and Education, Boston, Allyn and Bacon, του J Banks (2000)

Essinger, H. (1991), Interkulturelle Erziehung in multiethnischen Gesellschaften. In: Marburger, Helga (Hrsg.): Schule in der multikulturellen Gesellschaft.

Hohmann M. H.- H. Reich(Hrsg)(1989):Ein Europa fuer mehrreihen und minderheiten, Diskussionen um interkulturelle Erziehung, Maxmann Muenster, New York

10.3. Δικτυογραφία

Δρ. Βασίλης Κιοσσές <http://vkiosses.blogspot.gr>
truthseeker-vasiliki.blogspot.gr

Άννυ Μπενέτου:(ΕΚΠΑ) Διαπολιτισμική Επικοινωνία-Ένα Αναπτυξιακό μοντέλο για τη Διαπολιτισμική Ευαισθητοποίηση»

Γιώργου Παπατριανταφύλλου, Σύμβουλος Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων «Σωματική Επικοινωνία: Η Γλώσσα του Σώματος» <http://georgepapatriantafillou.com>

Διαπολιτισμική επικοινωνίας, Αρβανίτη Πρεβεζάνου Ευγενία
<https://www.slideshare.net/ArvanitiPrevezanouEv/ss-72874313>

«Τέχνη και Προσωποκεντρική Συμβουλευτική . Διευκολύνοντας την Επικοινωνία σε παιδιά και εφήβους στο Φάσμα του Αυτισμού»

Περίληψη:

Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει την εφαρμογή της Τέχνης στην Προσωποκεντρική Συμβουλευτική διαδικασία, σε παιδιά και εφήβους που έχουν διαγνωσθεί με Αυτισμό. Η ποιότητα της Θεραπευτικής σχέσης αποτελεί τον πυρήνα της Προσωποκεντρικής Συμβουλευτικής. Σύμφωνα με τον C. Rogers (2006) ο τρόπος με τον οποίο ο θεραπευτής προσεγγίζει τον πελάτη θα πρέπει να διέπεται από τρεις ιδιότητες (α) ενσυναίσθηση (β) άνευ όρων αποδοχή γ) αυθεντικότητα. Ο C. Rogers ονόμασε αυτές τις ιδιότητες "αναγκαίες και επαρκείς συνθήκες".

Επιπλέον, στην Προσωποκεντρική Συμβουλευτική μέσω εκφραστικών Τεχνών η Μουσική, η Κίνηση, το Θέατρο, τα Εικαστικά και η Δημιουργική Γραφή συνδυάζονται με σκοπό να διευκολυνθεί η προσωπική ανάπτυξη και η θεραπευτική αλλαγή. Η δημιουργικότητα μέσω της Τέχνης δημιουργεί νέα μονοπάτια εξερεύνησης του εαυτού, έκφρασης και επικοινωνίας (N. Rogers, 1993). Ο προσωποκεντρικός Σύμβουλος προσπαθεί να κατανοήσει το άτομο με Αυτισμό από το δικό του πλαίσιο αναφοράς δίνοντας έμφαση στη σημασία των προσωπικών νοημάτων και εμπειριών. Θα συζητηθούν βασικές ιδέες της Προσωποκεντρικής Συμβουλευτικής και της Προσωποκεντρικής Συμβουλευτικής μέσω εκφραστικών Τεχνών καθώς επίσης και της προσέγγισης της Προσωποκεντρικής Συμβουλευτικής στα άτομα με Αυτισμό. Σχετικά κλινικά παραδείγματα θα υποστηρίξουν την παρουσίαση.

Λέξεις-Κλειδιά: Προσωποκεντρική Συμβουλευτική, Εκφραστικές Τέχνες, Δημιουργικότητα, Αυτισμός

Αλεξάνδρα Χατζησταύρου¹

¹ Διεύθυνση Επικοινωνίας: Αλεξάνδρα Χατζησταύρου, Ψυχολόγος MSc.-Μουσικοθεραπεύτρια, Email: alexandra.chatzistavrou@gmail.com